

Szakkönyvtárak és az információszolgáltatás helyzetének alakulása az Egyesült Királyságban

A napjainkra széles körben emlegetett „információipar” fogalmának meghatározására, tartalmának körülhatárolására már sokan tettek kísérletet. Vannak, akik meglehetősen tágan értelmezik ezt a fogalmat. *Machlup*, a neves amerikai közgazdász szerint ebben az – ő nevezte így – „ismeretiparba” beletartozik többek között a tömegkommunikáció, a számítástechnika és a jog is, és mint ilyen a bruttó nemzeti termék 29%-át teszi ki. Ezt a hatvanas évek alapján született értelmezést tizenöt évvel később *Porat* még tovább tágitotta, úgy hogy szerinte az információs tevékenység már a bruttó nemzeti terméknek 46%-át integrálta magába. Bár ebben az egyre parttalanabbul előadott információiparban a könyvtárak és információs tevékenységük viszonylag szerény adatokkal szerepel, mégsem lesz érdektelen, ha a továbbiakban éppen a könyvtárak információs tevékenységét vizsgáljuk meg az Egyesült Királyság iparában és kereskedelmében.

Szomorú tény, hogy a szakkönyvtári alkalmazottak száma 1972 és 1981 között csökkent. Ennek ellenére egy 1981. évi felmérés szerint össz-költségvetésüknek immár mintegy 50–60%-át fordították a könyvtárak munkabérre. Bármi legyen is e megnövekedett részarány oka, veszélyes irányzatot jelez: a könyvtárak költségvetésükből többet költenek munkabérre, mint állománygyarapításra.

Feltételezhetnénk ugyan, hogy e jelenség mögött a munkaigényes és korszerű technikájú információszolgáltatások terjedésének ténye húzódik meg, csakhogy ennek kevés köze lenne a valósághoz. A tapasztalat ui. azt mutatja, hogy bár növekedett az alkalmazott számítógépek és némileg a gépi outputok száma is, a különböző információszolgáltatások nagyobb része ma is nyomtatott formában jelenik meg.

A tudományos–műszaki indexelő adatbázisok száma az országban 1960–80 között több mint kétszeresére nőtt. Tudnunk kell azonban, hogy e bázisok 1950–60 között főleg tudományos szakintézeteknél jöttek létre, azaz közvetve vagy közvetlenül saját felhasználóik tartották fenn őket. A 70-es évek végén a kép megváltozott: a referáló szolgáltatásoknak több mint a felét kereskedelmi szervezetek alapították és működtetik mindmáig. A nem kereskedelmi indíttatású szolgáltatások piaci értékesítésében is egyre gyakoribb az együttműködés a szakmai és tudományos testületek és a kereskedelmi szervezetek között. Ennek keretében a kutatóintézetek kereskedelmi és állami szervekkel kötnek megállapodást az értékesítésre. Ezzel párhuzamosan azonban az ilyen rendszerek jövedelmezőségre, profitra való törekvése kezd veszíteni a jelentőségéből. Példa rá az amerikai Nemzeti Orvosi Könyvtár (National Library of Medicine), amely miközben kereskedelmi eladókön keresztül értékesíti az adatbázisát, nyomtatott szolgáltatásait áron alul is hajlandó eladni.

Mennyiségi adatok az Egyesült Királyság adatbázisaira vonatkozóan ugyan nem nagyon állnak a rendelkezésre, de az általános növekedési irányzat nagyjából megegyezik az amerikai adatokkal. Így a számítógépes adattárak száma a 70-es évek végén itt is jelentősen megnövekedett, ami azért nem rendítette meg a nyomtatott szolgáltatások pozícióit. Például a 260 angol referáló folyóirat 40%-ának van csak online hozzáférési lehetősége. Ugyanakkor – kisebb számban – akadnak olyan folyóiratok is, amelyek csak számítógéppel kérdezhetők le.

Az információszolgáltatásra a párhuzamos közreadás a jellemző. Az *Excerpt Medica* adatai szerint az adatbázisok hozamának csak 12,5%-a származik online szolgáltatásokból, bár évi növekedésük 40%-ra tehető és meglehetősen egyenletes növekedést mutat. Az angol szakkönyvtárak információszolgáltatásának kétharmada online keresés, aminek felét az ipar és a kereskedelem területéről kezdeményezték. A felhasználói igények különösen a külföldi adatbázisok iránt jelentősek: a használat 70%-a amerikai adatbázisokra irányult. Ennek oka: az angol adatbázisok fejlesztése nem mondható egyenletesnek (a hardver és a szoftver fejlesztése és az ehhez nyújtott anyagi fedezet korábban erősen változó volt, bár nemrég jelentős állami támogatást kapott).

Mivel az online szolgáltatások igencsak tőkeigényesek, az adatbázist az eladók lehetőleg nem a közvetítőknek adják el, hanem egyenesen a felhasználóknak. Ezáltal a keresletről is közvetlenül lehet tájékozódni, és a változó igényekhez gyorsan hozzáigazítani az adatbázis állományát.

Ha a felhasználók választhatnak, hogy saját adatbázist építenek-e ki, vagy egy munkaigényes általános szolgáltatást támogatnak, akkor a tapasztalatok szerint majdnem mindig az első megoldást választották. A szóban forgó évek fejleményeiből az is világosan kitetszik, hogy az információ nem válik olcsóbbá sem a feldolgozás, sem a kereslet növekedésével.

Az elektronika diadalmenete mindinkább lehetővé teszi, hogy kis beruházással nagyobb speciális információkhoz jusson hozzá a felhasználó. Ez az információ az új tőke, amely az élőmunka és az energia helyébe lép. Van-e fontosabb és kihívóbb feladat, mint ennek az információnak az eljuttatása a forrástól a felhasználóig? E feladat teljesítésében a könyvtárakra és az ASLIB-re a jövőben is komoly feladatok várnak.

/EAST, H.: Special libraries and information services and the development of the UK information industry. = Aslib Proceedings, 36.köt. 2.sz. 1984. p.61–78./

(Dienes Gedeonné)